

Рад примљен: 16. 8. 2015.
Рад прихваћен: 25. 2. 2016.



Радмила В. Петковић¹

ОШ „Бранко Радичевић“, Бор

Саша С. Чорболоковић

ОШ „3. октобар“, Бор

Стручни рад

doi: 10.5937/inovacije1601123P

Мојуће ујошреде ејно-кујка у најави лексиколојје срјској језика млајих разреда

Резиме: У раду се разматрају мојућноји функционалне ујошреде ејно-кујка у најави лексиколојје у млајим разредима основне школе. Ејно-кујак, као мала збирка екјонаји материјалне кујуре из јрошлости (разни јредмеји јокућјива, радна и све-чана одећа сејана и јрадској сјановнијива, оруја и оружја, инсјруменји, екјонаји у вези са обичајима и сјарим занајима), корисји се за ујознавање ученика са засјарелом лексиком из домена материјалне кујуре. Кроз разне ијре (врјешка, јрозд, укријеница, јадела, карје) ученици јроширују свој речник овим лексемама које јјако јосјјају део њиховој (чешје јасивној нејо акјивној) фонда речи. На ојисаном јримеру часа лексиколојје ус-јешно се осјварује инјерјезичка корелација између лексиколојје, морфолојје и јравојиса срјској језика, зајим међујредмејна корелација (Срјски језик, Ликовна кујура, Свеј око нас, Музичка кујура и Народна јрадиција), корелација између најавних и ваннсјавних акјивноји (новинарска секција, рецијайорска секција, фолклорна секција, ликовна секција). Оваквим инјерисаним учењем јосјиже се веја ајајованост ученика на часу и њихова веја заинјересованост за јрадиционалне облике живоји и јрадиционалне вредностји.

Кључне речи: ејно-кујак, лексика јрадиционалне кујуре, инјерисана најава, мејодика лексиколојје, срјски језик.

Увод

Један од цијева и задатака наставе српског језика јесте ујознавање са јрадиционалним облицима живоји и јодсјицање инјере-

совања за јрадиционалне вредностји. Како се у настави све чешје сусрејемо са одсуством свес-ти о потреби да се негује традиција, сиромашним лексичким фондом, недовољном мотивиса-ношћу или погрешним разумевањем обичаја из прошлости, па све до отежане рецепције књи-

¹ petkovicr10@gmail.com

живних дела услед великог броја архаизама и историзама (лексика традиционалне културе), намеће се питање како премостити огроман јаз између прошлости и садашњости и како анимира-ти децу и заинтересовати их за старине, а потом и за усвајање речи којима се именују.

Будући да готово свака школа има етно-кутак, малу збирку репрезентативних експоната из прошлости, јавила се потреба за детаљнијим испитивањем могућности његовог функционалног коришћења у настави.

Предмет овог рада је функционална употреба етно-кутка у настави лексикологије српског језика у млађим разредима основне школе. Основни циљ рада је показати како се етно-кутак може искористити за проширивање ученичког фонда речи. Задачи рада су: описати један конкретан пример у настави српског језика, показати могућности међупредметне корелације, интерјезичке корелације, наставних и ваннаставних активности, испитати каква је мотивисаност ученика и активност на таквим часовима.

Етно-кутак у школи

Назив *еџно* потиче од грчке речи *ethnos*, што значи народ, а може бити и скраћени облик од *еџнолошки* и *еџнографски* (Klajn i Šipka, 2007: 457). Данас је у раширеној употреби као прва саставница бројних полусложеница: етно-ресторан, етно-мода, етно-група, етно-музика, етно-село, етно-кутак (Pravopis, 2010: 77). Током последњих деценија ова препозитивна страна компонента служи као опозит свему новом, модерном или глобалном. Иако су етно-поставке својеврсни чувари прошлости, пажљиви проучаваоци етно-стила² указују на недовољну компетентност састављача збирки или претерану комерцијализацију, непостојање контекстуали-

зације, што врло често оставља у сенци његову праву намену. „Етно-манија је тако само један од низа разноврсних/могућих одговора на савремену ситуацију, у којој, с једне стране, расте притисак уједначавање света на свим нивоима (укључујући и културу), а са друге стране јачају тенденције локализовања света од начина живота, преко економије, до културе, тако да читав савремени систем функционише у сталној напетости између општег и појединачног“ (Gavrilović, 2008: 2).

Етно-кутак настаје прикупљањем предмета као репрезентата материјалне културе неког краја у прошлости. Део је програмског садржаја предмета Народна традиција (Milovanović, 2011a: 1; Milovanović, 2011b: 30; Milovanović, 2011v: 14; Milovanović, 2011g: 25). Настаје као практичан рад учитеља са ученицима, а врло често и удружено учитеља, ученика и њихових родитеља. О његовом формирању³ говори се као пожељној активности за наставу јер велики број наставних јединица захтева материјал који је тешко доступан, а опет за саму реализацију часова неопходан. Осим тога, тактилна и визуелна метода за ученике су од великог значаја (Milovanović, 2011v: 17), које ни најбољи опис не може заменити. Иако етно-кутак у школи не мора концепцијски бити тако строго организован као стручна етнологска поставка или музејска збирка, он искључује стихијско и произвољно гомилање старинских предмета и ношњи. Због тога се у неким приручницима дају основне смернице за његово сређивање: „Можете их класирати на предмете из покућства, делове одеће и обуће, алате, старе фотографије, слике, текстове и разне чланке у којима су представљени детаљи прошлих времена“ (Milovanović, 2011v: 25). Понекад није лоше затражити и стручни савет етнолога, јер свака етно-збирка мора имати неку унутрашњу везу и сликовиту причу о животу наших предака.

³ Једино се у четвртном разреду јавља као посебна наставна јединица (Milovanović, 2011g: 14).

² Под етно-стилом у раду подразумевамо све оно што се садржајем повезује са некадашњим начином живота и као такво аутентично осликава наше културно наслеђе.

Колико је савременом ученику традиционална народна култура, нажалост, далека и неразумљива, најбоље се види у познавању лекси­ке којом се она именује. Наставна пракса показује да ученици не познају значења многих архаизама и истори­зама или имају нејасну представу шта они значе. Врло је илустративан податак из истраживања лекси­ке традиционалне културе из лектире ученика од другог до осмог разреда у контексту и ван контекста које је обављено у мају 2008. године у неколико основних школа у Новом Саду. „Резултати су показали да та лексика није ни у њиховом пасивном фонду, најчешће им је потпуно непозната“ (Petrovački i Nedeljkov, 2010: 265). Пажљиви проучаваоци овог проблема указују на то да један од разлога лежи и у томе што „разјашњење значења појединих лексема понекад, и то не тако ретко, у настави бива прескочено“ (Dragičević, 2012: 33) или што су пак „објашњења недовољно системски презентована и често непрецизна“ (Petrovački i Nedeljkov, 2010: 279). За разумевање текстова са традиционалном тематиком и лексиком, Петровачки и Недељков (Petrovački i Nedeljkov, 2010) предлажу лингвокултуролошки приступ, који је могуће остварити кроз корелацијско-интеграцијски систем наставе (повезивањем језика и садржаја у програму различитих предмета, који су значајни за разумевање традиционалног начина живота, вредности и мишљења). Стављањем не граматичког, већ семантичког потенцијала речи у први план, примеренијом (сходно узрасту) и програмираном и систематском семантичком интерпретацијом традиционалне лекси­ке у лектири, а потом и изградом речника традиционалне културе, умногоме би се олакшала рецепција таквих књижевних дела. То би била и драгоцен помоћ и ученицима и наставницима приликом припрема разних представа, пројеката, слободних активности.

Имајући у виду постојање етно-кућка у школама и проблем оскудног лексичког фонда ученика, као и бројне тешкоће у разумевању

лекси­ке традиционалне културе, као и саме пропусте у њеној семантичкој интерпретацији у садашњој настави, у раду разматрамо могућност функционалне употребе етно-кућка у богаћењу речника и у проширивању постојећег фонда, јер сваки добро уређен етно-кућак представља реконструкцију некадашњег живота и најбољи речник архаизама и истори­зама.

Етно-кућак у настави лексикологије

Етно-кућак се може врло функционално искористити у настави српског језика у оквиру наставне јединице „Богаћење речника“, јер је усвајање и разумевање многих застарелих непознатих или заборављених речи лакше показивањем конкретних предмета из етно-кућка. Ученицима је много јасније и када се уз непознату реч покаже сам предмет који дата реч именује. То је нарочито значајно јер већина данашњих генерација није у прилици да помену­те предмете види, а, и ако их је видела, углавном не зна чему служе.

Један пример часа богаћења речника

Ради што боље мотивације за предстојећи рад, ученици певају српску изворну песму „Разгранала грана јоргована“, чиме се остварује одлична корелација између Српског језика и Музичке културе. Након отпеване песме, ученицима се поставља задатак да објасне значење речи *ћерћек* из песме и да покажу истоимени предмет у етно-збирци у учионици. Разговара се и о употребној вредности овог предмета и како су некадашње девојке проводиле време у доколици или припремајући мираз. Затим објашњава се и значење речи *мираз*. Поставља се и питање да ли се речи *ћерћек* и *мираз* и данас користе. Претпоставља се да ће већина одговорити да су то застареле/старе речи које су користили наши преци.



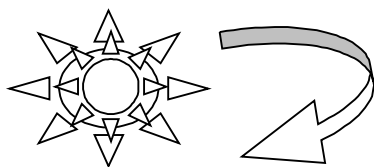
Слика 1. Вез на ђерђефу.



Слика 2. Земљани лонци, крчај, шањир.

Други део часа је замишљен као игровна активност: учење лексике традиционалне културе⁴ путем вртешке, кроз укрштеницу, карте, таблицу и грозд. Он треба да омогући стицање интегрисаних знања и вештина ученика из области традиционалне културе на занимљив начин.

Прва активност се реализује путем *вртешке*, која се састоји из два круга ученика. Ученик који седи на спољној страни вртешке задаје слово другу који седи у унутрашњем кругу. Ученик у унутрашњем кругу треба да каже реч која је предмет етно- збирке на задато слово. Када дâ тачан одговор, вртешка се окреће тако што ученик из унутрашњег круга иде код следећег друга, који је у спољашњем кругу, задајући му ново слово и игра се наставља. Ако ученик из унутрашњег круга не зна појам, помаже му друг из спољашњег круга. На крају, ученици предају добијене појмове. Након тога следи ређање по азбучном реду и ишчитавање. Тако се добија етно-азбука која ће помоћу панона бити истакнута као очигледно средство.



Слика 3. Сиџо, наћве, кашика, млин за бибер.



Слика 4. Саџ, фењер, ковани накити, кључ



Слика 5. Тавче, аван, џепа, глинени лонац

4 Неке игре се могу успешно користити и у старијим разредима основне школе (као увод у дијалектологију или разјашњење разлике између архаизама и историзама).



Слика 6. Сланик, йрибор, буклија, млин за кафу



Слика 7. Бакрач, йржуља, йеїла, рударске ламйе.

А – АВАН; АВЛИЈА
Б – БУКЛИЈА; БАКРАЧ
В – ВЕРИГЕ; ВРЕТЕНО
Г – ГУСЛЕ; ГУЊ
Д – ДВОЈНИЦЕ; ДУКАТ
Ђ – ЂЕРЂЕФ; ЂЕРАМ
Е – ЕСНАФ
Ж – ЖИТНИЦА; ЖРВАЊ
З – ЗУМБЕ; ЗДЕЛА
И – ИБРИК; ИБРИШИМ
Ј – ЈЕЛЕК; ЈАРАМ
К – КУДЕЉА; КОЛЕВКА
Л – ЛАМПА; ЛЕВАК
Љ – ЉУЉКА
М – МОБА; МЛИН

Н – НОШЊА; НАЋВЕ
Њ – ЊИВА
О – ОПАНЦИ; ОГАЊЧ– ЧАРШИЈА; ЧАЈНИК
П – ПОЊАВА; ПРЕСЛИЦА
Р – РАЗБОЈ; РУКСАГ
С– СОФРА; СИТО
Т– ТАВЧЕ; ТРОНОЖАЦ
Ћ – ЋИЛИМ; ЋУП
У – УЗДЕ; УЛАР
Ф – ФРУЛА; ФЕЊЕР
Х – ХОДОЧАСНИК, ХОКЛИЦА
Ц – ЦИЛИНДЕР; ЦЕГЕР
Џ – ЏИВЏАН
Ш – ШУБАРА; ШЕГРТ

Друга активност је укрийеница сачињена од појмова из етно-збирке. Када се попуни, добија се вертикално решење *субјекатй*. Питања за решавање укрштенице:

1. Како су људи некада називали трпезу? (астал или софра)
2. У чему се чува вино или ракија? (буре)
3. У чему се кувало јело на ватри? (бакрач)
4. Наведи назив посуде у којој се кувао чај. (чајник)
5. Како се зове ланац о који се качи бакрач? (вериге)
6. У чему су девојке носиле воду са кладенца? (крчаг)
7. Како се зове дрвено корито за мешење теста? (наћве)
8. На чему су седели наши преци око софре? (троножац)

После сваког тачног одговора од ученика се захтева да покажу дати предмет у учионици, у етно-кутку. На тај начин ученици не усвајају само речи него и уче како одређени предмет изгледа, чиме се постиже и трајност знања.

Трећа активност су *карџе*. Ученици извлаче карту са илустрацијом предмета из етнозбирке. Задатак је да именују предмет са карте и одреде граматички род те именице. Након тога ученици треба да наведу још две именице остала два граматичка рода. На пример, на карти је илустрација опанака (мушки род). Ученици наводе именице женског и средњег рода (крпењача; ткање)

Четврта активност у овом делу часа је *грозд*. Најпре се задаје кључна реч у средишту грозда, а затим ученици наводе сродне појмове по истом захтеву.



Слика 10. Децји куџак.

Четврта активност је игра *чаробни шџа-иџи*. Ова активност се састоји у попуњавању табеле умањеним и увећаним значењем речи. Ученицима се на табли исцрта табела, а они треба одговарајућу реч да „претворе“ у увећани или умањени облик.

У завршном делу часа ученици се деле у групе и задаје им се задатак: обилазак занатлија. Групе ће обићи: обућара, пекара, посластичара, кројача, фризера и златара (занати који постоје у нашем граду). Добијају задатак да се распитају које алате користе занатлије и како праве своје производе. Затим код куће пишу састав о томе шта су научили и цртају радни простор тих занатлија. Од свих радова на следећем часу ученици ће осмислити и направити зидне новине. Посета занатским радњама у Бору треба да допринесе бољем разумевању садржаја о традицио-

налним занатима. Последњи део часа показује међупредметну корелацију између Српског језика, Света око нас и Ликовне културе.

Умањено значење речи	Основни облик	Увећано значење речи
ЋИЛИМЧИЋ		
		ЈОРГАНЧИНА
	СРП	
ВЕНЧИЋ		
	КОШУЉА	

Предности употребе етно-кутка у настави лексикологије

Оваквим начином организовања часа постиже се много већи степен ангажованости ученика на часу. Повећан је квалитет наставе, а ученици богате свој речник и истовремено стичу трајна знања и вештине из области традиционалне културе.

Настава је интегрисана, а смислена веза је остварена ради лакшег запамћивања и бољег сагледавања народне традиције. То је урађено у складу са захтевима који се постављају за млађи школски узраст, јер деца на овом узрасту догађаје и појаве посматрају у својој целовитости, а не уситњавањем и раздвајањем.

Нису само интегрисани наставни садржаји, већ постоји и персонална интеграција наставника и ученика, а интегрише се и школа и шира друштвена средина.

Ученици су више самостални и усмерени на решавање проблема, активно стичу знање, уче кроз игру и развијају своје стваралачке потенцијале.

Закључне напомене

У раду је приказан један од начина функционалног коришћења етно-кутка у настави лексикологије српског језика у млађим разредима основне школе на примеру наставне јединице „Богатење речника“.

Садржај етно-кутка (иначе део Народне традиције) уклопљен је у програм предмета Српски језик, а на сасвим природан начин повезан са осталим предметима: Светом око нас, Ликовном и Музичком културом, а све ради приближавања, објашњења и усвајања лексике традиционалне културе. Осим међупредметне корелације, постоји и интерјезичка корелација између лексикологије, морфологије и правописа српског језика, затим корелација између наставних и ваннаставних активности (новинарска секција, рецитаторска секција, фолклорна секција, ликовна секција). Оваквим интегрисаним учењем постиже се већа заинтересованост ученика за традиционалне облике живота и традиционалне вредности.

Уместо класичних лексичких и семантичких вежби, на часу српског језика сценом, музиком и кроз различите игровне активности (вртешку, грозд, укрштеницу, карте, табелу), а потом и интервјуом са занатлијама старих заната,

посетама и цртањем њихових радионица наставна пракса је обогачена једним иновативним приступом у семантичкој интерпретацији лексике традиционалне културе. Посебну важност и вредност има васпитна улога оваквог часа јер сарадничко учење позитивно утиче на развој социјалних вештина ученика: прихватање туђих идеја, развијање позитивних односа међу ученицима и укљученост свих ученика током часа.

Иако многе речи из области традиционалне културе ученици неће бити у прилици да користе, већ ће оне бити само део њиховог пасивног речника, коришћењем експоната етно-кутка лакше ће научити њихова значења, која ће им помоћи у интерпретацији књижевних текстова и у разумевању начина живота наших предака.

Најважније је то што су оваквим начином рада ученици мотивисанији за учење, активнији су на часу, а сама настава лексикологије постала је стваралачка, истраживачка и проблемска.

Описани модел часа богаћења речника треба да буде само подстицај и путоказ практичарима за обликовање сличних, али и нових и другачијих часова, како у млађим, тако и у старијим разредима основне школе.

Извори

- Фотографије из етно-кутка II-3 одељења ОШ „Бранко Радичевић“ у Бору.

Литература

- Dragičević, R. (2012). *Leksikologija i gramatika u školi*. Beograd: Učiteljski fakultet.
- Gavrilović, Lj. (2008). Etno-kuće: u potrazi za identitetom. *Muzeji*, 1, 135–147.
- Klajn, I., Šipka, M. (2007). *Veliki rečnik stranih reči i izraza*. Novi Sad: Prometej.
- Milovanović, S. (2011a). *Priručnik za učitelje uz udžbenik Narodna tradicija za 1. razred osnovne škole – Kovčević moje bake*. Beograd: Eduka.
- Milovanović, S. (2011b). *Priručnik za učitelje uz udžbenik Narodna tradicija za 2. razred osnovne škole – Moja kućica, moja slobodica*. Beograd: Eduka.

- Milovanović, S. (2011v). *Priručnik za učitelje uz udžbenik Narodna tradicija za 3. razred osnovne škole – Svaki zanat je zlatan*. Beograd: Eduka.
- Milovanović, S. (2011g). *Priručnik za učitelje uz udžbenik Narodna tradicija za 4. razred osnovne škole – Riznica*. Beograd: Eduka.
- Petrovački, Lj., Nedeljkov, Lj. (2006). Leksika tradicionalne kulture u nastavi srpskog jezika i književnosti. *Zbornik za filologiju i lingvistiku*, XLIX/2, 277–286.
- Petrovački, Lj., Nedeljkov, Lj. (2010). Tradicionalna kultura i savremeni učenik. *Susreti kultura*, 1 (263–272). Novi Sad: Filozofski fakultet.
- Pravopis (2010). *Pravopis srpskoga jezika*. Novi Sad: Matica srpska.

Summary

In this paper, we are discussing possibilities of functional use of ethno corner in teaching lexicology in lower grades of the primary school. Ethno-corner, as a small collection of objects of material culture from the past (different household objects, working and elegant clothes of village and city people, tools, instruments, customs and old crafts), are used for getting acquainted the children with old-fashioned lexical fund from the domain of material culture. Through different games (spinning wheel, bunch, crosswords, table, cards) students expand their vocabulary through these lexemes which become a part of (more passive than active) word fund. The described example of the lexicology lesson, inter-lingual correlation between lexicology, morphology and spelling of Serbian is successfully realised, as well as cross curricular correlation (Serbian Language, Art, The World around Us, Music and Folk Tradition), correlation between teaching and after school activities (journalists' section, reciting, folklore and Art). This sort of integrated learning enables better engagement of students during classes and more interest for traditional forms of life and traditional values.

Key words: *ethno corner, lexis of traditional culture, integrated teaching, Methodology of Lexicology, Serbian Language.*